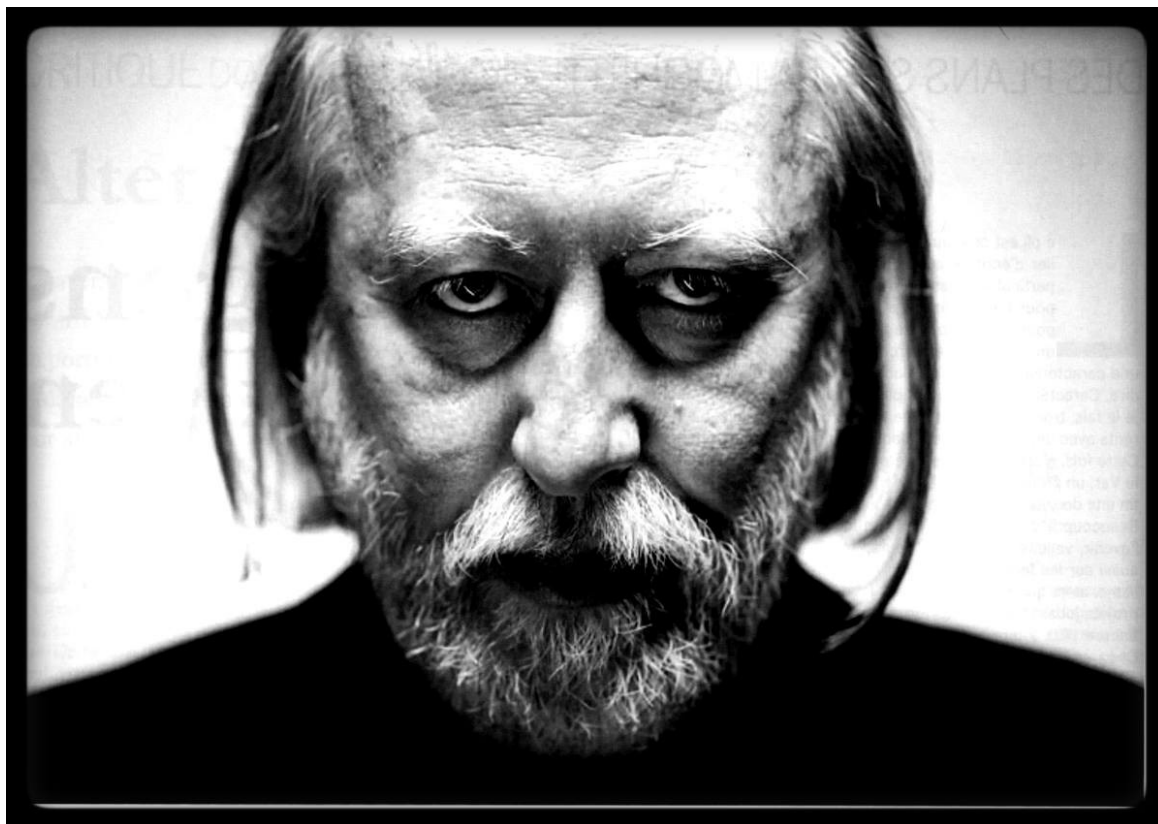

Virkelighedens vanvid

ANMELDELSE / 20.06.15

Ungarske László Krasznahorkai nævnes ofte, når der diskuteres nobel, og han har netop modtaget den internationale Man Booker-pris. Enmandsforlaget Sisyfos har været så heldige at være klar med udgivelsen af 'Modstandens melankoli' omtrent en uge efter prisens overrækkelse. Bogen er dermed det første af Krasznahorkais værker, der findes på dansk.

Benjamin Nehammer

Den første sætning fylder næsten en side. Den starter med et tog, går videre til en forstander, som prøver at forklare hvorfor selvsamme tog er forsinket, og ender ved passagerernes »ikke udebetydelige« apati over for togets udebleven.

Sætningen rummer to hovedsætninger og fem indskudte. De to hovedsætninger er, i forhold til hele sætningens snørklede længde, for så vidt ganske korte, men man er måske nødt til at sætte et par streger for at forstå dem. Læseren er fra starten sat ud af balance, desorienteret – lidt ligesom den verden, man med togets forsinkede fart er på vej ind i.

Krasznahorkai har indtil nu været noget nær ukendt i den engelsktalende verden, og han har været svær at få øje på herhjemme. De, der allerede kender Krasznahorkai, gør det muligvis gennem filmen. Den ungarske instruktør Béla Tarr har flere gange kollaboreret med forfatteren, blandt andet på en syv timer lang filmatisering af *Sátántangó*, og på *Werkmeister Harmonies*, Tarrs version af *Modstandens melankoli*.

Men ved en indsats fra forlaget New Directions – Krasznahorkais amerikanske udgiver – og nu altså også fra danske Sisyfos, rettes der op på Krasznahorkais relative usynlighed. Tildelingen af Man Booker-prisen er en anerkendelse af den status Krasznahorkai længe har haft i resten af Europa: Han er stor i Tyskland, dels fordi han snakker flydende tysk, og ikke mindst fordi indflydelsen fra tysksprogede forfattere som Thomas Bernhard er tydelig.

Som Bernhard benytter Krasznahorkai ikke afsnit. Teksten kommer i én lang blok, indtil den stopper og tonser videre i næste kapitel. Ligesom med Bernhard er det ikke helt nok at kalde stilen snørklet eller malende, for den er mere end det. Vanvittig, for eksempel – en betegnelse Krasznahorkai selv har brugt.

»Virkeligheden undersøgt til vanvid,« har han kaldt det. Læseren får så meget information, man får så meget at vide, at man i løbet af en Krasznahorkaisk sætning kan nå at miste forstanden.

Krasznahorkai sammenfletter citater, sindstilstande og triviell information til en form for rablende version af virkeligheden: Hvorfor skal man i en indskudt sætning have den information, at strækningen er halvtreds kilometer lang? Hvorfor skal man vide, at toget er et »særtog« af arten 424?

Det skal man bare. For i en gal verden, hvor et cirkus kommer til byen med en død blåhval som eneste attraktion, hvem kan så overhovedet sige, hvilke informationer der giver mening?

Mysteriet om hvalen

Efter den indledende kamp mod syntaksen introduceres læseren for fru Pflaum, der i en skiftevis angstfyldt og morsom scene bliver genstand for en dagdrivers liderlige blik. Der er noget ondt på vej til den lille by, noget der ikke helt kan bestemmes, og fru Pflaum fornemmer, som romanens andre karakterer, at kæmpehvalens ankomst har et eller andet med det at gøre.

Læseren møder fru Eszter, som også fornemmer forandringerne, men som pønser på at bruge dem til at vinde politisk indflydelse. Der er Hr. Eszter, en musiklærer der har trukket sig fra virkeligheden for at spille Bach dagen lang, og som ikke ønsker at fornemme noget som helst.

Og så er der den unge Valuska, hvis kosmologiske og altomfavnende verdensbillede synes så naivt og smukt, især i en verden som Krasznahorkais, hvor alt er ved at gå til i affald. Alle fire fornemmer de, at et eller andet er i opbrud.

Modstandens melankoli er fra 1989 – året for det såkaldte *tøbrud* mellem øst og vest – og selvom Krasznahorkai dermed ikke kunne have skrevet romanen specifikt om murens fald, er de politiske læsninger lige for. Er hvalen et billede på vestlig indflydelse, en slags trojansk hest? Eller en form for kommunistisk Leviathan?

I al fald følger efter hvalens ankomst et grufuldt og blodigt oprør. Det sættes i gang af cirkussets mystiske, gnom-agtige figur, blot kaldet Prinsen. Prinsen sender en bande ud i byen, og banden lokker svage sjæle til at hoppe med på fællesskabets voldelige ideologi. Parallellen til totalitære regimer er åbenlys.

Netop spørgsmålet om den fælles overbevisning står centralt i romanen. Om det så er politik, musik eller Valuskas mystiske kosmologi, er romanens store spørgsmål om den slags ideologiske konstruktioner overhovedet dur til noget, når en gigantisk død hval pludselig ruller forbi.

Mennesket konfronteres med det ufattelige, og ja, hvad så? Læseren får de centrale karakterers tolkninger af hvalen, men tolkningerne kan ikke rigtig stå fast for nogen af dem.

For fru Eszter eksisterer der ikke andet end magt – lige indtil hun måske er forelsket. Hr. Eszter bevæger sig uden for døren med sin ven Valuska og mister grebet om sit nihilistiske verdensbillede. Og Valuskas skæbne er bedst overladt til læseren.

Hvem taler

Ligesom karaktererne er man som læser koblet fra den store betydning. Krasznahorkai benytter replikker og indskydelser på så fri og skiftende vis, at den implicitte taler kan nå at ændre sig flere gange i løbet af en sætning.

Mange replikker synes at være fra en karakters eget hoved (»Hvor længe har han mon holdt øje med mig?«), nogle kommer som direkte tale og uden nogen synderlig varsel (»Billetterne, tak!«), mens andre kommer fra et sted derude, der er svært at placere, fra folk i al almindelighed (»han besluttede at kaste et hurtigt blik på 'Budbringeren fra Verdensaltet'«).

Man Booker-juryen beskrev sætningerne som »skiftende fra højtidelige til sindssyge til spørgende til ulykkelige«. Man er ikke altid sikker på, hvem der taler. Citeres der? Tales der højt eller tænkes der? Resultatet er, at teksten føles uvirkelig, som en nyhedsreportage fra et sted der ikke findes.

Men i virvaret af stemmer, strøtanker og tolkninger, træder fortælleren sommetider klart frem og fortæller, hvad der skal ske. En karakters skæbne kan pludselig falde i en sidebemærkning, her sågar efter en tankestreg:

» – hvordan skulle han også kunne vide, at de betød enden på det hele, og at hans skæbne fra næste nat

ville blive knyttet til disse mennesker med ubrydelige bånd.«

Der er en helt særlig uhygge i pludselig at møde en alvidende stemme blandt de forvirrede enkelte. Man er konfronteret med en fortæller, der indtil videre har gemt sig, men nu ser os direkte i øjnene, og effekten er enorm. Det gøres henkastet, selvfølgelig, som for at minde os om, at det jo hele tiden er fortælleren der væver, at de mange stemmer i romanen i virkeligheden bare er én.

Johann Sebastian

I Krasznahorkais nådesløst desorienterende grammatik er det betryggende, at læseren alligevel forventes at grine af nihilisten hr. Eszter. Det er muligt, at verden er vanskelig at forstå, blodig og uden nogen større moralske principper, men manden der isolerer sig fra alt og alle, han er trods alt stadig til grin.

Eszters begrundelser for sin selvvalgte isolation udgør de sjoveste passager i en ellers meget, meget morsom roman. Han bruger døgnets timer på at spille »Johann Sebastian« ud fra Werkmeisters harmonisystem, men hans personlige rygproblemer skyldes selvfølgelig ikke, at han sidder foran et klaver hele dagen. Nej, Eszter bebrejder i stedet en form for evolutioner arvesynd:

»Jeg må altså i resten af mine levedage finde mig i at gå omkring krumbøjet, i ordets bogstavelige forstand i en ret vinkel, hvis jeg da lever så længe, og således bære de alvorlige konsekvenser af vore forfædres tankeløshed, da de rejste sig på to ben.«

Mere nihilistisk bliver det næppe: Hvis bare civilisationen aldrig var blevet til, så havde jeg ikke siddet her med ondt i ryggen.

Modstandens melankoli er ikke kun et politisk rædselsscenario, romanen moraliserer ikke som sådan. Den er også en satirisk skildring af mennesket som meningsløst, og den spørger hvorvidt fraværet af et endeligt svar nogensinde kan betyde, at man bør vende sig bort fra verden. På den måde er Krasznahorkai ikke nødvendigvis pessimist; alt er i ruiner, og der er skrald over det hele, men man får stadig lov at grine.

Den store vittighed

Ved romanens slutning står spørgsmålet om hvalens betydning tilbage. Udover at læse den som politisk symbol er det let at forstå hvalen som en afart af noget kantiansk sublimt: Det ordløse, fantastiske og verdensudvidende fænomen, man ikke helt begriber.

Men det er svært – og en lille smule ærgerligt – at fastlægge hvalens natur som eksakt symbol. Særligt når nu Krasznahorkai undlader at klargøre, hvad hvalen egentlig betyder.

Læseren ved ikke, om befolkningen begår det blodige oprør som følge af hvalens mystiske indflydelse.

Man ved ikke, om hvalen er symbol eller katalysator, symptom eller årsag. Den kan have store filosofiske og politiske implikationer, hvad den har for alle romanens karakterer, men den kan ligeså godt læses som romanens største vittighed, hvad den selvfølgelig *også* er.

En anden stor litterær hval, Melvilles *Moby Dick*, kan næsten betyde alt. Den er en form for arketype, altid klar med en ny betydning. Krasznahorkais blåhval er den postmoderne antitese til Melvilles hvide: Det er slet ikke sikkert, den betyder noget som helst.

FAKTA

*Modstandens
melankoli*

László Krasznahorkai

Oversat af Peter
Eszterhás

Forlaget Sisyfos, 2015

420 sider, 329 kr.